С. Цимбалюк

Тенденції та рівень розвитку хімічного комплексу Київського регіону

Хімічний комплекс, тобто хімічна, нафтохімічна і хіміко-фармацевтична галузі, – один із найважливіших складових народногосподарського комплексу України. До його складу входять 1177 підприємств і структурних одиниць, на яких працює 263 тис. чоловік і виробляється продукції на 5,3 млрд. гривень.

Сьогодні випуск товарів хімічної та нафтохімічної промисловості є одним із основних напрямів науково-технічного прогресу. Немає жодної галузі народного господарства, де б не використовувались продукти переробки нафти і природного газу. (Див. рис. 1).

Свого часу бурхливий розвиток полімерів став стимулом для прискореного розвитку нафтохімії, яка разом з енергетикою, металургією і машинобудуванням забезпечила технічний прогрес багатьох галузей промисловості.

Хімічна продукція на сучасному етапі дозволяє поліпшити забезпечення населення продуктами харчування, оскільки мінеральні добрива, кормові домішки, гербіциди та пестициди сприяють підвищенню продуктивності сільського господарства.

Особливістю хімічної промисловості є виробництво широкого асортименту різноманітної продукції. Тільки шляхом переробки бензолу можна отримати гексахлоран, хлорбензол, бензолсульфохлорид, нітробензол, фенол, ізопропілбензол, етилбензол, циклогексан, метилстирол, малеїновий ангідрид, стирол, капролактам, алкилфенол, резорцин, анілін та багато інших продуктів, які використовуються для виробництва ядохімікатів, барвників, хімічних волокон, каучуку, пластмас, смол і лаків, фармацевтичних препаратів, поверхнево активних речовин тощо.

Частка хімічного комплексу в промисловому виробництві України складає: за товарною продукцією – 7,3%; за чисельністю промислово-виробничого персоналу – 5,2%; за вартістю промислово-виробничих фондів – 9,2%. У товарній продукції комплексу на хімічну промисловість припадає 69%; нафтохімічну – 23,3%; хіміко-фармацевтичну – 7,7%.

У хімічній промисловості сконцентровано 88% промислово-виробничих основних фондів і 79,6% промислово-виробничого персоналу; в нафтохімічній відповідно – 10,6% і 14,6% ; у хіміко-фармацевтичній – 1,4% і 5,6%.

Підприємства хімічного комплексу розташовані практично в кожній області. За обсягами виробництва продукції провідне місце в Україні посідають такі області: Дніпропетровська – 17,3%; Луганська – 13,4%; Київська – 9,5%; Одеська – 9,0%; м. Київ – 7,0%; Донецька – 6,9%; Івано-Франківська – 6,5%; Черкаська – 5,9%.

У таблиці 1 наводяться основні показники розвитку хімічного комплексу України за 1990-1997рр.

Таблиця 1

Виробництво важливих видів хімічної і нафтохімічної промисловості, тис. т[1]

	Роки				
	1990	1995	1996	1997	1997 у % до 1990
Мінеральні добрива (100% поживних речовин) – усього	4815,20	2221,40	2449,10	2434,80	50,60
з них: ♦ азотні	3021,60	1870,60	2083,30	2080,00	68,80
♦ фосфорні	1648,00	294,50	326,50	306,00	18,60
♦ калійні	143,20	56,30	39,30	48,80	34,10
Хім. засоби захисту рослин	50,46	4,12	4,56	2,90	5,70
Сірчана кислота	5011,00	1587,20	1576,90	1435,00	28,60
Кальцинована сода	1119,50	475,00	375,80	360,00	32,20
Каустична сода	44,60	213,40	156,60	156,20	35,10
Барвники синтетичні	32,45	2,45	2,04	2,12	6,60
Хімічні волокна і нитки	179,20	41,28	33,30	26,00	14,50
Синтетичні смоли і пластичні маси	826,50	178,30	117,00	99,00	12,00
Кінофотоплівка (35мм), млн.м.	974,00	78,10	57,20	32,00	3,30
Стрічка магнітна (6,25мм), млн.м.	6090,90	43,60	63,70	23,50	0,40
Шини, тис. штук	11203,00	5785,70	6382,70	7539,40	67,30
у тому числі для:					
♦ вантажних автомобілів	3478,90	1089,00	1268,00	1323,20	38,00
♦ легкових автомобілів	5059,90	4267,10	4563,60	5614,00	111,00
♦ сільськогосподарських машин	1774,20	253,80	292,50	344,80	19,40
♦ мотоциклів, моторолерів	890,00	175,80	258,60	257,40	28,90

До Київського регіону входить місто Київ і 25 економічних районів загальною площею 28,9 тис.км^2, що становить 4,8 % території України. У регіоні проживає 4510,8 тис.чол., тобто 8,9% населення України або кожний 11-й житель нашої держави.

У складі промисловості Київського регіону нараховується 10 укрупнених галузей (табл.2)[2].

Таблиця 2

Питома вага продукції окремих галузей у загальному обсязі продукції промисловості Київської області.

(За даними загального обсягу продукції в порівняних оптових цінах, у %)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Уся промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Електроенергетика	10,0	7,1	3,7	6,6	21,0	40,2	35,9
Паливна промисловість	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,0	0,4
Чорна металургія	1,5	1,1	1,2	1,2	0,7	0,4	0,3
Хімічна та нафтохімічна	10,9	10,6	12,2	13,3	13,0	16,1	16,3
Машинобудівна і металообробна промисловість	24,9	20,7	28,3	32,3	13,4	7,9	7,3
Лісова і деревообробна	6,7	6,2	11,7	6,1	6,1	4,2	6,0
Скляна і фарфорово-фаянсова (в т.ч. вир-во медичних виробів із скла) промисловість	1,1	1,4	1,5	1,8	2,1	2,2	1,8
Легка промисловість	11,0	11,7	12,8	11,4	4,7	2,5	2,1
Харчова промисловість	18,8	25,9	16,7	18,2	25,1	17,7	19,9

[1] *Статистичний щорічник України за 1996 р.– К., 1997.– С.140.*

[2] *Див. : Статистичний щорічник Київської області за 1996 рік. Міністерство статистики України. Київське обласне управління статистики.– К., 1997.– С.54-59.*

Як видно з таблиці 2, за питомою вагою продукція хімічного комплексу Київського регіону, в тому числі м. Києва, посідає третє місце після електроенергетики та харчової промисловості.

За товарною продукцією частка хімічного комплексу становить 14,4%, за чисельністю промислово-виробничого персоналу – 8,8%, за вартістю промислово-виробничих основних фондів – 11, 9 %.

Багатогалузевий хімічний комплекс Київського регіону налічує 39 підприємств, що знаходяться на самостійному балансі. Тут працює 31946 чол. і виробляється продукції на 850163 тис грн. (табл. 3)[1].

Таблиця 3

Галузева структура хімічної та нафтохімічної промисловості Київського регіону (в тому числі м. Київ).

Галузі і підгалузі	Кількість підприємств	Чисельність, (чол.)	Обсяг продукції, (тис. грн.)	Промислово-виробничі основні фонди, (тис. грн.)
Уся промисловість	**4170**	**363209**	**5879702**	**17128108**
Хімічна і нафтохімічна промисловість	39	31946	850159	2031819
Хімічна промисловість:	22	10361	92715	564246
основна хімія (хлорна промисловість)	1	1947	25776	146397
промисловість хімічних волокон і ниток	1	4027	12312	206534
промисловість пластмасових виробів	15	3128	21715	137028
виробництво пластмас	12	1470	4384	35994
виробництво плівок	3	1658	17368	10103
лакофарбна промисловість	1	349	24474	24450
виробництво хімічних реактивів і особливо чистих речовин	2	368	5474	27803
хіміко-фотографічна промисловість	1	186	1208	7238
промисловість побутової хімії	1	356	1719	14496
Нафтохімічна промисловість	9	16195	529107	1322405
гумоазбестова пром.	6	6298	120232	393090
виробництво гумотехнічних виробів	2	3387	69284	280076
виробництво гумового взуття	1	229	1610	2822
виробництво гумових виробів широкого вжитку	2	1521	27312	53942
виробництво азбестових виробів.	1	1161	22026	56250
шинна промисловість	3	9897	408875	929315
виробництво шин	2	9571	405022	915532
ремонт шин	1	326	3853	13783
Хіміко-фармацевтична	6	5390	228341	145168

[1] *Розрахунки зроблено на основі статистичних даних за ф. СО Київської обл. та м. Київ за 1996 рік.*

У товарній продукції комплексу на хімічну промисловість припадає 11%, нафтохімічну – 62,2%, хіміко-фармацевтичну – 26,8%. У хімічній промисловості сконцентровано 27,8% промислово-виробничих основних фондів і 32,4% промислово-виробничого персоналу, в нафтохімічній промисловості відповідно – 65,1%, і 50,7%, хіміко-фармацевтичній – 7,1% і 16,9%.

У Київській області виробляється 54,2% хімічної та нафтохімічної продукції Поліського регіону. У галузевій структурі переважає шинна промисловість – 60,4%; гумоазбестова – 25,8% і промисловість пластмасових виробів – 13,4%. Хімічні підприємства розташовані у м. Біла Церква (шинні заводи №1 і №2, завод гумотехнічних виробів, ОП азбестотехнічних виробів); у м.Бровари (завод пластмас та шиноремонтний завод).

Білоцерківські шинні заводи спеціалізуються на виробництві шин для легкових автомобілів – 81,3%; вантажних – 10,9% та сільськогосподарських машин – 6,4%. З 1991 року тут виробляються мотошини для комплектації мотоциклів на Київському мотоциклетному заводі. Техніка автомобілебудування постійно вдосконалюється і потребує покращання експлуатаційних якостей виробів шинної промисловості.

Ситуаційний аналіз стану хімічної та нафтохімічної промисловості Київського регіону свідчить про наявність як позитивних, так і негативних тенденцій у її розвитку. Так, якщо в 1996 році порівняно з 1995 роком обсяг виробництва продукції хімічної та нафтохімічної промисловості в Україні зменшився на 3,7%, то по Київській області – на 39,4%, а по Києву зріс на 2,5%. Динаміка випуску продукції підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості протягом 1991-1995 років відображена в таблиці 4.

Таблиця 4

Індекси обсягу продукції хімічної та нафтохімічної промисловості по Україні та Київському регіону (у відсотках до 1990 р.)

	1991	1992	1993	1994	1995
Україна	93	81	61	45	41
Київська область	97	94	92	54	53
м. Київ	98	99	105	87	70

Ситуаційний аналіз стану хімічної промисловості Київського регіону дає змогу охарактеризувати його в цілому як кризовий. Така оцінка випливає, насамперед, із аналізу наявних тенденцій як у хімічній та нафтохімічній галузі в цілому, так і в окремих її секторах, і, зокрема, у товаровиробників. Ці тенденції сформовані під впливом різних факторів внутрішнього та зовнішнього характеру, які накопичились і проявились стосовно товаровиробників різного рівня. Деякі з цих факторів суттєво вплинули на становлення, розвиток і поглиблення окремих тенденцій.

Якщо порівняти обсяг виробництва продукції Київського регіону за 1990 і 1996 роки, можна побачити певні зміни. Так, наприклад, питома вага продукції основної хімії у загальному обсязі виробництва хімічної та нафтохімічної промисловості регіону становила у 1990 році 8.8%, то в 1996р. лише 3.0 %; частка продукції промисловості пластмасових виробів (яка складає 100% продукції хімічної промисловості Київської обл.) відповідно становила у 1990р. – 2,1%, в 1996р. – 1,9%;гумоазбестової у 1990р. – 19,2% , у 1996р. – 14,2%; побутової хімії у 1990р. – 1,2%, у 1996р. – 0,7%. Це свідчить про досить помітне зниження обсягу виробництва названих галузей. Але по деяких галузях питома вага в загальному обсязі виробництва збільшується, зокрема продукція

шинної промисловості у 1990р. складала 25,7 %, у 1996р. – 48,2%; хіміко-фармацевтичної у 1990р. – 20,7 %, у 1996р. – 26,8%.

Таким чином, з 1990 р. по 1996 р. значно звузилось коло асортименту продукції хімічної та нафтохімічної промисловості Київського регіону, і сьогодні в основному переважає виробництво продукції нафтохімічної (Київська область, в основному м. Біла Церква) і хіміко-фармацевтичної галузей (м. Київ), що пояснюється підвищенням попиту на продукцію вказаних галузей (рис. 2).

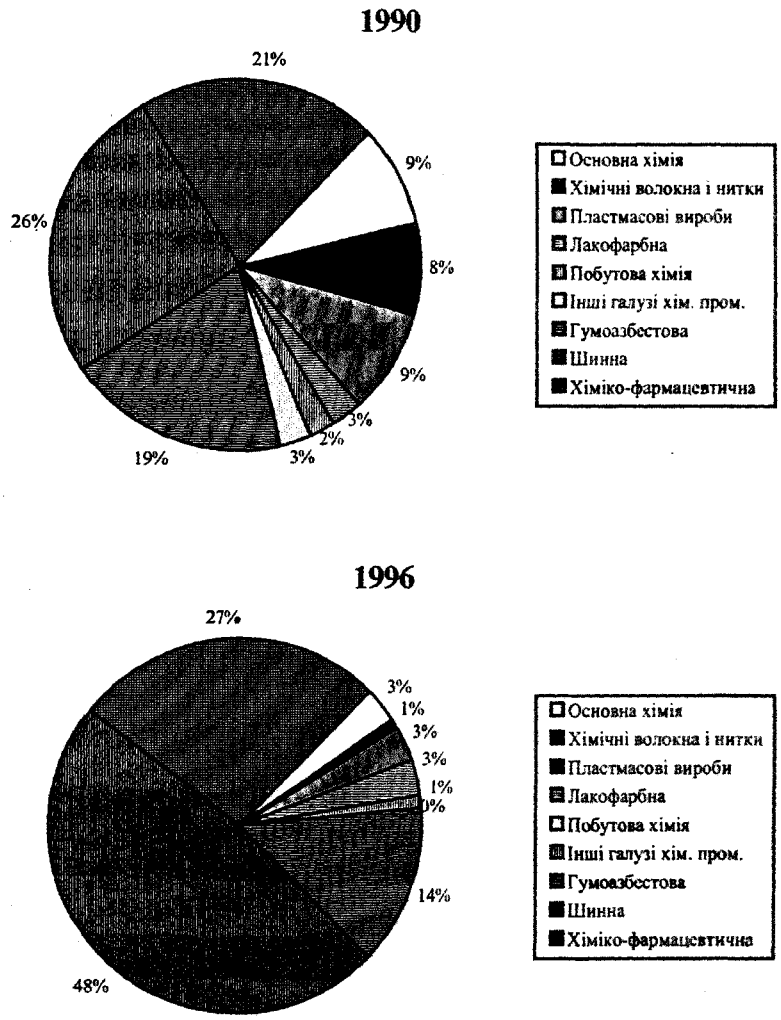

Рис. 2. Структура хімічної та нафтохімічної промисловості Київського регіону у 1990 та 1996 роках

Отже, сучасні тенденції розвитку хімічних виробництв Київського регіону можна умовно поділити на негативні та позитивні в залежності від того, поглиблюють вони чи стримують розвиток кризової ситуації в Україні в цілому. Оскільки хімічні виробництва Київського регіону перебувають у затяжній кризі, очевидно, що за інтенсивністю і кількістю негативні тенденції в реаліях сьогоднішнього стану поки що переважають. Серед таких тенденцій виділяються спад виробництва та незадовільне використання потужностей.

Факторами, які спричинили формування даної тенденції, є: падіння платоспроможного попиту на хімічну продукцію як у середині самого хімічного комплексу, так і на товари споживчого призначення серед населення регіону; зменшення обсягів виробництва в галузях-споживачах хімічної продукції – агропромисловому комплексі, машинобудуванні, легкій та оборонній промисловості; розрив міжгалузевих та внутрішньогалузевих коопераційних виробничо-технологічних зв'язків, недостатність енергоресурсів, відсутність належної мінеральної сировинної бази та імпортозалежність у ряді позицій базових хімічних напівпродуктів, мінеральної сировини; порушення в системі кредитно-грошового обігу через кризу неплатежів підприємств та високих ставок банківських відсотків за наданими кредитами; відсталість у ряді діючих технологій та апаратурному оснащенні процесів, тривале зношування основних фондів (60-80 %) тощо.

У той же час у 1995-1998 рр. з'явилися деякі позитивні тенденції в розвитку як хімічного комплексу Київського регіону, так і України в цілому, а саме:

- дещо призупинено спад виробництва, а в хіміко-фармацевтичній галузі навіть щорічно нарощуються темпи виробництва;
- здійснюються певні заходи щодо розробки та впровадження ресурсозберігаючих технологій та нарощування виробництва конкурентоспроможної та імпортозамінної продукції. Хімічні підприємства освоїли ряд нових виробів – це продукція, що завозилася з країн СНД та далекого зарубіжжя;
- продовжується структурна перебудова галузі шляхом реформування форм власності, реструктуризації та демонополізації підприємств;
- з метою скорочення витрат на підтримання у працездатному стані застарілого та нерентабельного устаткування на підприємствах проводиться консервація та закриття окремих ресурсо- та енергоємних виробництв;
- для підтримки та захисту вітчизняного виробника ведеться робота у сфері митно-тарифного регулювання;
- для відновлення розірваних економічних зв'язків підприємств з країнами СНД пророблюється питання про створення транснаціональних структур (фінансово-промислових груп) з використанням наявного промислового потенціалу країн-учасниць у виробництві кінцевої продукції, особливо Росії, Білорусії, Казахстану.

Зростання загальнореспубліканських потреб у хімічній продукції, що виробляється на підприємствах хімічного комплексу Київського регіону, а також високий попит на неї за межами України вимагає не тільки підтримки позитивних тенденцій, а й здійснення цілого ряду інших заходів. Для цього необхідно:

1) забезпечити налагодження довгострокових коопераційних зв'язків щодо поставок сировини, напівпродуктів і готових виробів між хімічними комплексами як вітчизняними, так і зарубіжними;

2) здійснити реконструкцію і технічне переоснащення підприємств галузі з метою збільшення виробництва конкурентоздатної продукції та зростання експортного потенціалу області, України;

3) зосередити зусилля на пріоритетних напрямах розвитку галузі, а саме: створення конкурентоспроможних шин нової конструкції: для будівельно-дорожної техніки та вантажних автомобілів, для тракторів, мінітехніки, тракторних причепів, машин для внесення добрив, нових типорозмірів легкових шин радіальної конструкції на Білоцерківських шинних заводах №1 і №2. Строк реалізації проекту – 1996-2000рр. Організація виробництва нових типорозмірів шин передбачає повне забезпечення комплектації сільськогосподарського машинобудування, вантажних та легкових автомобілів шинами власного виробництва, а також збільшення поставок шин на експорт, у тому числі – і в Росію (ПВО "Старт" м. Москва).

4) з метою оновлення асортименту і підвищення якості гумотехнічних виробів, а також забезпечення потреб народного господарства, освоїти та випустити нові зразки продукції: вентиляторні зубчасті паси з підвищеним ресурсом для автомобільної промисловості, електронної техніки та побутових потреб на заводі гумотехнічних виробів.

Здійснення цих заходів можливе лише за умови вирішення таких сировинних проблем:

- організація виробництва поліхлоропренових каучуків або інвестування створення потужностей за межами України з гарантією отримання продукту;
- інвестування створення потужностей за межами України для виробництва потрійних етилен-пропіленових полімерів, а також акрілатних каучуків з гарантією отримання продукту;
- організація виробництва бавовняних та змішаних (бавовноанільних) тканин, еластичної тканини типу "Пієла";
- організація виробництва протизістарювачів для заміни діафена ФН.

Витрати на втілення в життя проектів і проведення заходів на період 1998-2000рр. можна було б здійснити за рахунок централізованих державних вкладень, фондів підприємств та іноземних інвестицій, а потребу в додаткових робітниках і службовцях задовольнити за рахунок перерозподілу робочої сили в межах підприємства.

У результаті виробництво нафтохімічної продукції зросло б в 1,8 рази за рахунок збільшення виробництва шин головним чином для вантажних автомобілів і сільськогосподарської техніки та за рахунок організації випуску велошин і гумотехнічних виробів.

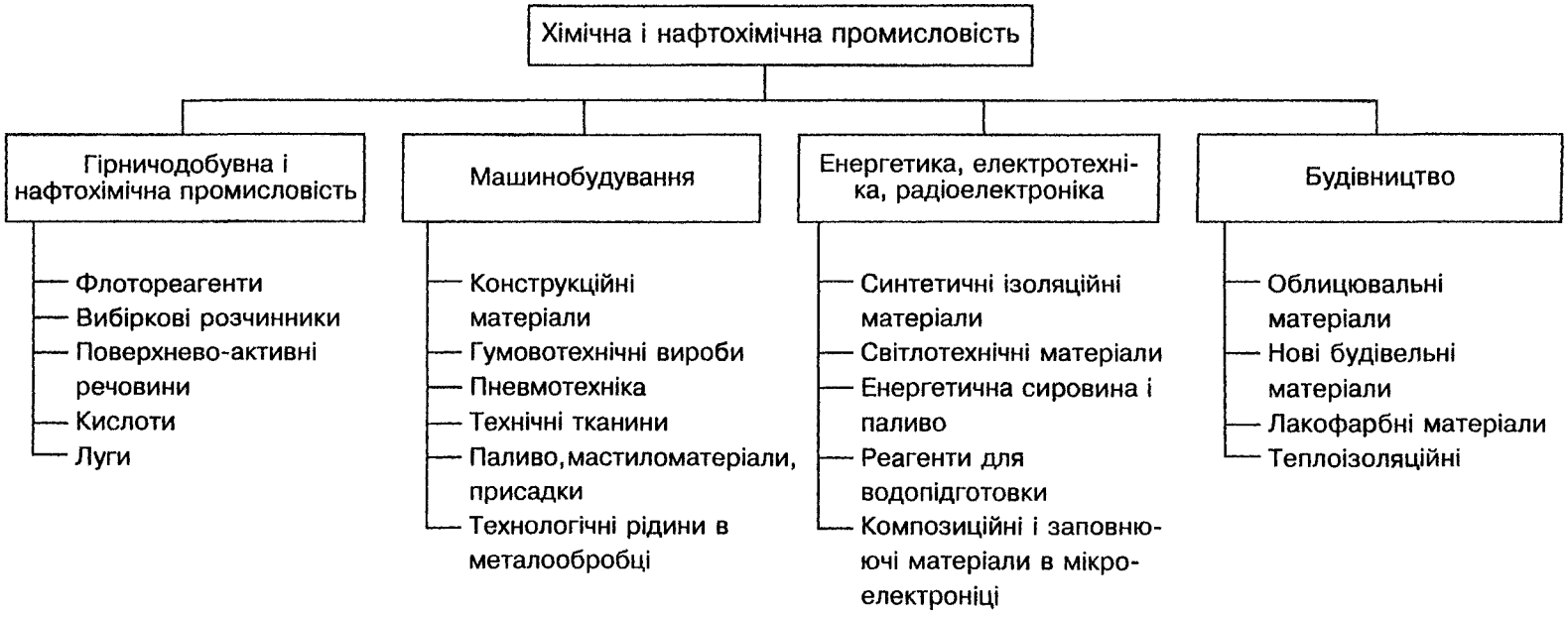

Рис. 1. Вплив хімічної і нафтохімічної промисловості на розвиток інших галузей народного господарства

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Український фінансово-економічний інститут

Збірник наукових праць Виходить 2 рази на рік
Заснований 1997 року Засновник Український фінансово-економічний інститут

2(3)
1998

Зміст

Податки

П. Мельник. Податкова система України: проблеми оптимізації 5

Ю. Ляшенко. Податки як засіб фінансової діяльності держави 11

В. Білоус. Місце сучасної податкової політики серед чинників детінізації економіки 16

О. Данілов, В. Дейнеко. Моделювання податкових надходжень до місцевих бюджетів 20

П. Мельник, В. Дудко, А. Скрипник. Модель розрахунку оптимального рівня оподаткування для України 23

М. Філоненко. Деякі особливості мита в умовах інтеграції України у світову економіку 31

Л. Молчанова. Соціально-економічна природа податків 39

В. Сапацинський. Удосконалення системи соціального захисту в контексті нових податкових реформ 42

Економіка

Л. Тарангул. Економічне співробітництво України з Європейським союзом у контексті розвитку її зовнішньої функції 47

А. Цимбалюк. Методичні основи оцінки регіональної ефективності розвитку харчової промисловості 51

І. Максименко. Теоретичне обгрунтування постановки та досягнення цілей державної економічної політики 58

С. Цимбалюк. Тенденції та рівень розвитку хімічного комплексу Київського регіону 63

Л. Дейнеко, В. Бриштіна. Харчова промисловість і екологічна безпека 71

Л. Гаєвська. Деякі положення теорії відтворювального процесу основних виробничих фондів на залізничному транспорті 76

Г. Старостенко. Основні напрями вдосконалення геодемографічної політики 81

Н. Зикун. Структурно-семантичні процеси в системі економічної термінології 92

В. Новік, Г. Шульга. Використання праці іммігрантів на громадських роботах в Україні 96

В. Одинець. Екологічні катастрофи: соціально-економічні передумови та наслідки 101

С. Засць. Соціальна привабливість регіону 107

Фінанси і кредит

М. Недашківський. Територіальні фактори інвестиційної привабливості 113

В. Ходаківська. Економічна сутність фінансового ринку та методологічні підходи щодо аналізу механізму його територіальної організації 122